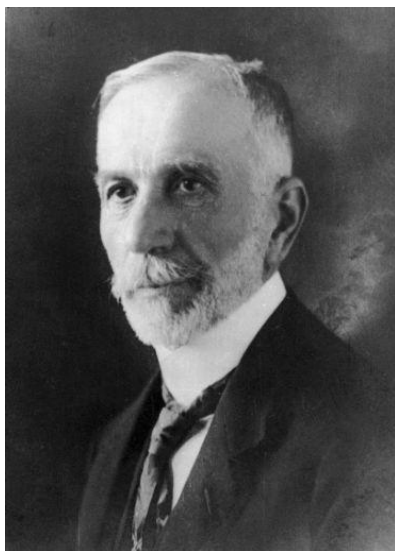

Csicsay Alajos

A III. Országos és Egyetemes Tanügyi kongresszus

A III. Országos és Egyetemes Tanügyi kongresszus összehívására a Magyarországi Tanítók Országos Szövetségének kezdeményezésére került sor, amely 1928. július 3–5. között valósult meg. Rá mintegy ötven tanügyi egyesületből több mint 5 000 egyesületi tag jelentette be a részvételi szándékát. Az előkészítő bizottság kétéves szervezési munkája alatt a hozzájuk beküldött javaslatok közül 116 tételben állította össze a kongresszus napirendjét, melyek közül 104-et vitattak meg. A kongresszus elnökévé Négyesy László (1861–1933) egyetemi tanárt választották, aki a pályáját 1885-ben az egri római katolikus főgimnáziumban mint helyettes tanár kezdte meg, de 1911-től 1932-ig mint irodalomtörténész már nyilvános egyetemi tanár volt, és az Országos Középiskolai Tanáregyesület főtitkára, majd alelnöke. Egy ideig a *Magyar Paedagógia* című folyóirat szerkesztőjeként működött, és kitűnő magyar irodalmi tankönyveket írt a középiskolás diákok számára. Azonban a tanügyi problémákkal konkrétan nem foglalkozott. A kongresszus titkára, a kevésbé ismert Simon Lajos (1876–1942) pedagógus, író volt. A megnyitáson a pesti Vigadóban hét volt közoktatási miniszter, valamint a társadalmi és politikai közélet reprezentánsain kívül olyan nagynevű tudósok is részt vettek, mint Dóczy Imre (1849–1930), a debreceni Tanárképző Intézet (1925) egyik megszervezője, az Országos Református Tanáregyesület alapítója, latin-görög szakos tanár; továbbá az általam is már említett Fináczy Ernő, Gyergyánffy István, Ranschburg Pál, Schnellner István, Kornis Gyula és Pauler Ákos. Az elfogadott 116 tétel, azaz témakör megvitatása szakosztályokban történt. „A húsz szakosztály a következőképpen oszlott meg: általános pedagógiai, kisdiednevelési, népiskolai tanítóképző intézet, polgári iskolai, középiskolai, mezőgazdasági, iparostanonc-iskolai, kereskedelmi iskolai, rajzoktatási, ének- és zeneoktatási, testnevelési, iskolaegészségügyi, nőnevelési, iskolán kívüli népművelési, iskolafelügyeleti, tanügyi jóléti intézmények, gyermek és ifjúsági irodalom, gyermektanulmányozás” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 292).

1. kép: Négyesy László
Forrás: mek.oszk.hu

Azért tartom szükségesnek mindezeket felsorolni, hogy lássuk, a 20. század harmadik évtizedében Magyarországon hányféle szakterületen tevékenykedtek a pedagógusok, s ennek alapján hány oktatási-nevelési terület problémáinak megvitatását tűzték a kongresszus elé a szervezők. Az viszont egy külön kérdés, hogy a felsorolt intézmények milyen egymástól eltérő szociális körülmények között és milyen színvonalon működtek. Talán leghitelesebb képet a század eleji iskolai állapotokról azok az írók tudtak adni, akik – bár rövid ideig – tanítók, tanárok is voltak, mint például Gárdonyi Géza és Móra Ferenc. A gyerekekről és a tanítókról szóló elbeszéléseikben a személyes tapasztalataikat örökítették meg. Tanítói szerepvállalásuk jóval a trianoni tragédia előtt történt, de az elbeszéléseikben bemutatott körülmények még ötven évvel később, vagyis az én gyerekkoromban is ugyanolyanok voltak, mint amilyeneknek ők leírták. Ha jól tudom, csak Mórát érintette meg a '18-as, de inkább a '19-es forradalom szele. 1928-ra viszont már óriási változásokon esett át Európa és a legsúlyosabbakon éppen Magyarország. Ezért egyáltalán nem csoda, hogy a harmadik tanügyi kongresszus előadásain „átütöttek az ellenforradalmi korszak uralkodó pedagógiai eszméi, a nacionalizmus és az irredentizmus szelleme, a valláserkölcsei nevelés hangsúlyozása” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 292).

Ez már azért is nyilvánvaló, mert a Tanácsköztársaság eszméi célkitűzései az internacionalizmus és az ateista világnézet megvalósítása volt. A trianoni békediktátummal pedig feldarabolták az országot és a nemzetet egyaránt. Illetve, hogy az új, a két világháború közötti magyar államrendszer önmagát eleve ellenforradalminak aposztrofálta. Mindazonáltal a szakosztályokban, az általában hangoztatott „konzervatív eszmék mellett korszerű és a köznevelés egészét jó irányba befolyásoló kívánalmak is előtérbe kerültek. Ilyenek voltak a neveléstudomány népszerűsítése, megalapozottsága, szerepének elismertetése, az egységes népiskolai törvény megalkotása, a népoktatás kiterjesztése 18 éves korig, a tanítói szolgálat szabályzati elfogadása, korszerű reformok az idegen nyelvek tanításában, önálló tanerők alkalmazása a szakoktatásban, szakszerű képzésük a gazdasági akadémiákon és erre rendszeresített tanárképző intézetekben, az iparostanonc iskolák szakirányúvá tétele, fokozott tanoncvédelem, pszichotechnikai vizsgálatok bevezetése és pályaválasztási tanácsadás a tanoncok munkába közvetítésénél. (...) az iskolafelügyelet pedagógiai jellegének érvényesítése, a tanulmányi vezetés és az adminisztráció szétválasztása a középiskolákban, a szociális helyzetük miatt veszélyeztetett gyermekek támogatása, az iskolaorvosi intézmény országos szervezése és kiépítése, az iskola-egészségügy és a gyógypedagógia sokoldalú fejlesztése, az ifjúsági és gyermekirodalom támogatása” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 292).

Elolvasva a fenti idézeteket, óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés, hol éltek ezek az emberek. Nem látták, hogy milyen elmaradott gazdasági körülmények között vergődik az ország? Hogy mennyire irreális elvárás a népoktatás kiterjesztése 18 éves korig? A tanoncok, akkori kifejezéssel, inasok pályaválasztásánál a pszichotechnikai vizsgálatok bevezetése eleve képtelenség, hiszen ezt a pedagógusi pályára jelentkező fiataloknál sem alkalmazzák mindmáig. Az inasokat pedig a hagyományokhoz híven pofonokkal ösztönözve faragatlan falusi iparosok készítették fel egyes szakmák alapfogásaira, miközben mint ingyenmunkaerőket a végkimerültségig gyötörték őket. Hogy valami „műveltség” is ragadjon rájuk, hetente egyszer egy órát kellett az inasiskolában töltve „magas tudományokat” tanulniuk. Hogy mi mindent, arról Móra Ferenc ad számot *A kalcinált szóda* című elbeszélésében. Azonban meglehet, hogy a kongresszus küldötteinek jó része nagyon is jól látta, hogy az ország vezetése számára mennyire tizedrendű probléma „a köznevelés egészének a jó irányú befolyásolása”. Biztosan nem volt véletlen, hogy hét volt vallás- és közoktatásügyi miniszter vett részt a monumentális tanügyi összejövetelen: vajon a népnevelők nem őket akarhatták-e féken tartani az említett abszurdításokkal? Nem tudom, a megjelent miniszterek közé számították-e Klebelsberg Kunót is, akinek az érdemeiről már e cikksorozatom 3. fejezetében szóltam. Nyilvánvaló, hogy ott kellett lennie, hiszen a kongresszus fő célkitűzése az ő oktatáspolitikájának a megvalósítása volt, melynek lényege „a magyarság kulturális és szellemi fölényének biztosítása a Kárpát-medencében.

A »kultúrfejlődés« programja szervesen egészítette ki a bethleni politika és gazdasági konszolidációt, majd kiválóan illeszkedett az 1928-ban meghirdetett békés revízió programjába is.” (Gergely–Pritz, 2000, 74). Ám ezt megelőzően már 1926-ban jóváhagyták az újabb népiskolai törvényt, ami lehetőséget teremtett arra, hogy 1930-ig három és fél ezer tantermet és fele annyi tanítólakást, nagyrészt a tanyavilágban és a városok peremkerületeiben, felépítsenek. Ám ez az iskolaépítési program tovább folytatódott, így még Klebersberg életében további másfélezer tanterem épült fel.

2. kép: Klebersberg Kunó
Forrás: <https://gyujtemenyek.mnm.hu/>

Szokás mondani, minden rosszban benne van a jó, eszerint még olyanban is, mint a trianoni döntés volt. Mivel a nagyhatalmak megtiltották Magyarországnak a fegyverkezést, azt a pénzt, amit a fegyverekre, illetve harcképes hadsereg felállítására fordíthattak volna, felhasználhatták iskolák és tanítólakások építésére, aminek rövidesen meg is lett a kellő hozadéka. Egyik az, hogy az egy tanteremre jutó tanulók száma 60-ról 40-re csökkenhetett. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy nekünk az 1980-as években Párkányban még 40-es létszámú osztályokban kellett tanítanunk, mert csak 40 tanulószám fölött engedélyezték a csoportbontást. Azaz, ha egy évfolyamba 160 tanuló került, csak 161-nél lehetett 5. osztályt nyitnunk). A másik „jó”, hogy Magyarországon 1930-ban a lakosság 90%-a tudott írni-olvasni, míg a szomszédos államokban – kivéve Csehszlovákiát – az analfabetizmus 50% alatt maradt. Persze ez Magyarországon és Csehszlovákiában régióként szintén egymástól, ráadásul nem tudjuk, általában milyen szintet ért el az a büszkén hirdetett írni és olvasni tudás. Egyébként erre már utaltam a cikksorozatom 4. részében, amikor Eötvös József elsődleges szándékának a realizálásáról szóltam. A kongresszus egyik szekciójának vitatémája volt „a neveléstudomány népszerűsítése, megalapozottsága és szerepének elismertetése”. Azonban szerfölött meglepő az idézett mondatnak a szórendje. Ugyanis, hogyan lehet népszerűsíteni olyan dolgot, aminek hiányzik a megalapozottsága és az elismertsége? Ezzel óhatatlanul elárulták a szervezők, hogy valami nincs rendben a neveléstudomány, de inkább mondjuk azt, hogy a neveléstudomány körül, holott ezt már olyan kiváló szakemberek, mint Nagy László és Weszely Ödön igen magas szinten művelték. Futólag jegyzik meg a dokumentumok: „Ismertették a kongresszuson nem részt vevő Nagy László reformterveit, a rendszer kultúrpolitikai szempontjaival szembeállítva kaptak hangsúlyt, a gyermeki életet tekintetbe vevő nevelési eljárások a reformpedagógiában használatos didaktikai újítások” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 292). Egyes felszólalók hangsúlyozták a

gyermektanulmányozás konkrét eredményeit is, de különösebb visszhangot nem váltottak ki vele. Számomra az is rejtély, hogy a két kiváló tudós miért nem vett rész a kongresszuson.

Klebensberg oktatáspolitikájának folytatója mint vallás- és közoktatási miniszter, kis megszakításokkal 1932-től 1942-ig a kiváló történészprofesszor Hóman Bálint (1885–1953) akadémikus lett. Neki viszont „sokkal bonyolultabb problémákkal kellett szembenéznie, s a politikai, és gazdasági lehetőségek is mások voltak,” mint hivatali elődje idejében. „Munkássága ezért is ellentmondásosabb következményekkel járt; a történetírás és a történetpolitikai publicisztika máig »nem tette helyére« Hóman munkásságát” (Gergely–Pritz, 2000, 114). A közoktatásügyi felfogását *Művelődéspolitikai* című 1938-ban megjelent művében fejtette ki. Nevéhez fűződik az egységes gimnáziumot létrehívó 1934. évi XI. törvény és a négy évfolyamú líceumot (mint középiskolát) megszervező és a mezőgazdasági, az ipari, a kereskedelmi szakoktatást középiskolai fokra emelő 1938. évi XIII. törvény” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 144). Tervei, sőt az általa beterjesztett és elfogadott törvények közül a háború miatt sok minden nem valósulhatott meg. Többek között a nyolcosztályos népiskola, majd annak alsó és felső tagozatra való átalakítása sem. A népiskola a háború befejezéséig, azaz 1945-ig a trianoni Magyarország területén 6 osztályos maradt. Viszont Dél-Szlovákia visszacsatolt területein, ahol 1922-ben, anélkül, hogy eleve két tagozatra osztották volna őket, nyolcosztályosra emelték, vagyis hagyták úgy, ahogyan volt. Csakhogy az 1945-ös jogfosztottság következtében az újra megalakult Csehszlovákiában az összes magyar tannyelvű iskolát bezártak, s majd csak 5 évre rá, 1950. szeptember 1-jén lehetett kinkeservesen újrászervezni, illetve megnyitni őket. De ez egy külön téma.

Hóman Bálintnak, az 1938-as iskolapolitikára vonatkozó törvényjavaslatában, a tanítóképzés megreformálására is volt egy figyelemre méltó kitétele, éspedig az, hogy a 4 éves líceumra kívánta felépíteni a kétéves tanítóképző akadémiát. Csak sejteni merem, hogy nálunk, Csehszlovákiában az általa adott mintát, a gimnáziumok megnyitása előtt, '50-'51-ben megnyílt, érettségivel végződő 11-éves középiskolára (8+3 osztály) épülő kétéves felsőfokú, szaktantárgyi tanítóképzés bevezetésére a pozsonyi Komenský Egyetemen. Egyébként ott készítették fel 4 évig a középiskolai tanárokat is. Ez utóbbiak még pár évig maradtak eredetiben, de 1960-ba Nyitrán megnyitották a négyéves Pedagógiai Intitútumot, aminek következtében megszüntették mind a négyéves középiskolai, mind a kétéves felsőfokú tanítóképzést. Ma már az összes pedagógusnak Szlovákiában, óvónőktől a középiskolai tanárokg, egyetemi képzésben kell részesülnie.

3. kép: Hóman Bálint

Forrás: <https://gallery.hungaricana.hu/>

Hóman Bálintról a háború után igencsak negatív kép alakult ki, amihez feltehetőleg a mérhetetlen nagy hiúsága és politikai karrierizmusa is közrejátszhatott, amire semmi szüksége nem lett volna. Viszont a másik már jóval nyomósabb ok volt. Az, hogy mint élvonalbeli politikust, a sok mindenben vétkes kormánytagot és a nyilas éra alatt is mindvégig megmaradt országgyűlési képviselőt a Népbíróság 1946-ban háborús bűnősként életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. Hogy konkrétan milyen bűnöket róttak fel neki, és melyik mennyire igaz, vagy netán eltúlzott, nem tartom feladatomnak felsorolni. Az a történészek dolga, hogy részletezzék őket. Sajnos, mint említettem, a Hóman körüli vitákban mindmáig nem tudtak dűlőre jutni (web 1). Viszont mérhetetlen nagy kár, hogy az egyik legnagyobb történészünk élete olyan dicstelen véget ért, mint az övé. Kiemelkedő művei közül okvetlenül meg kell említenem a Szekfű Gyulával együtt írt *Magyar történetet* (I–V., Bp., 1929–1934), valamint a Szekfű Gyulával és Kerényi Károllyal közösen szerkesztett *Egyetemes történetet* (I–IV., Bp., 1935–1937) (Pedagógiai Lexikon, 1977, 292).

Felhasznált irodalom

Nagy Sándor, szerk. (1977): *Pedagógiai Lexikon (IV.)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Gergely Jenő–Pritz Pál (2000): *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Budapest, Vince Kiadó Kft.

web 1 = [https://hu.wikipedia.org/wiki>Hóman _Bálint](https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%B3man_B%C3%A1lint) (Letöltés ideje: 2025. szeptember 25.)